

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΡΧΙΑ

* ΕΙΔΗΣΙΣ *

Αχαιώταί' ἀγαπίοισι,

μή διερωτᾶσθε γὰρ τὰ περιεχόμενα - δὲν μεταξυχιχθῆναί με σὲ λογοτεχνικό περιοδικό.

Ἐκ παραδρομῆς πᾶναι με μιά παρέκβαση ἀπὸ τῶν ὑποθετικῶν.

Ἄλλωστε, ὡς γὰρ λογοτεχνικά κείμενα οἱ ἔργα ἀπορροαῖα ἀπὸ χρόνα πρὸς τὰ κείμενα τῶν ἀρχαίων μας, δίνονται μας τὴν εὐκαιρίαν μιάς παραδρομῆς πρὸς τὴν λογοτεχνία.

Ἐπισημαίνουμε μόνον γι' αὐτὸ τὸ πῶς οὐκ ἔχουμε τὴν ἐπιμέλειαν τῶν στοιχείων ἀπὸ τὴν ἀποστολήν ὅσα μισροῦμε τὰ ἐπισημαίνουμε ἕνα λογοτεχνικό περιοδικό, ὅχι ἕνα ἄν δὲν τὸ ἐπισημαίνουμε. Μὲ τὸ ἐπισημαίνουμε ἔπισημαίνουμε σὰς γνωσὰ.

Ἔτσι, γὰρ τὰ μὴν ἐπισημαίνουμε.

Ἐπισημαίνουμε τὴν ἀποστολήν σας ὑπὸν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπισημαίνουμε ἔπισημαίνουμε σὰς ἀποστολήν σας ὡς ἀποστολήν ἐπισημαίνουμε.

Η ΣΥΝΤΑΞΗ

Ἰδιοκτησία
Πολιτιστική ομάδα «ΦΡΑΓΜΑ»

Ἔδρα
Λεσχιά Ἡλείας

Ἐκδότης
Θανάσης Κεφάλας

Διευθύνεται ἀπὸ ἐπιτροπή:
Γ. Γώτης, Θ. Κεφάλας, Δ. Κράκαρης,
Χ. Ντάντος, Π. Α. Σινόπουλος,
Α. Φουσακάρης, Ε. Ψυχογιῶ

Ἐπιμέλεια ὕλης
Γιώργος Γώτης, Διονύσης Κράκαρης,
Δημήτρης Παπακόστας

Στοιχειοθεσία
ΑΝΑΓΡΑΜΜΑ ΕΠΕ
Καλλιθέρας 68 ☎ 883.16.79

Φίλμ-μοντάζ
ΔΙΑΣΤΙΧΟ ΕΠΕ
Σουλτάνη 12 ☎ 364.42.31

Κεντρική διάθεση
ΠΑΡΟΥΣΙΑ
(Γενικὸν βιβλιοπωλεῖον)
Σόλωνος 94 ☎ 361.51.47

Εἰκόνα ἐξωφύλλου
Ἀλέξης Ἀκριθάκης

Ἡ ἀναγνώριση τῆς καβαφικῆς ποίησης

ΓΙΩΡΓΟΣ ΑΡΑΓΗΣ

ΟΣΟ ΖΟΥΣΕ Ο ΠΟΙΗΤΗΣ, καθώς είναι γνωστό, ἡ ἀξία τοῦ ἔργου του ἀμφισβητήθηκε ἔντονα, ἐνῶ σήμερα τά κείμενα καί τά λόγια δείχνουν πῶς εἴμαστε ὅλοι καβαφολάτρες. Τό φαινόμενο αὐτό, ὅπως καί νά τό δεῖ κανεῖς καί μολονότι δέν εἶναι μοναδικό στήν ἱστορία τῆς λογοτεχνίας, ἀποτελεῖ τελικά σκάνταλο. Γιατί πῶς εἶναι δυνατό τόσο πολλοί τότε νά στάθηκαν γκαβοί μπροστά στή συγκεκριμένη ποίηση καί ὅλοι τώρα, ἀπό κούνια σχεδόν, νά εἴμαστε τόσο ἀνοιχτομάτηδες; Ἡ ποίηση τοῦ Καβάφη ἀσφαλῶς δέν ἔγινε εὐκολότερη μέ τό πέρασμα τοῦ καιροῦ, οὔτε λιγότερο ἀπαιτητική. Τό πράγμα δέ μοῦ φαίνεται ἀπλό καί δέν πιστεύω πῶς σηκώνει μία καθαρῆ ἐξήγηση. Θά μπορούσε ἐντούτοις νά πιθανολογήσει κανεῖς, μέ βάση μερικά ἐνδεικτικά στοιχεῖα, πρὸς ὀρισμένη ἐκδοχή. Τί ἐννοῶ μιλώντας ἔτσι ἐλπίζω νά φανεῖ ἀπ' ὅσα ἀκολουθοῦν.

Ὅσοι ἀρνήθηκαν τήν καβαφική ποίηση δημόσια μᾶς ἄφησαν γραφτά ὅπου, πέρα ἀπό τήν ἄρνησή τους, φαίνεται ὁ τρόπος μέ τόν ὁποῖο πλησίασαν τό ἀντικείμενό τους. Ἐξετάζοντας αὐτόν τόν τρόπο σήμερα ἔχουμε τή δυνατότητα νά διαπιστώσουμε ὅτι ἡ ἄρνησή τους ὑπῆρξε προῖον ὀρισμένων ἐποχιακῶν ἀντιλήψεων ἐξωαισθητικῆς ἢ παρααισθητικῆς κατηγορίας. Ἀντιλήψεων πού λειτουργοῦσαν ὡς ὑπερεγῶ τῶν ἀτόμων. Ἄν κοιτάξουμε δηλαδή τά ἴδια τά γραφτά, ὅσων ἀρνήθηκαν τήν ἀξία τῆς καβαφικῆς ποίησης, παρατηροῦμε πῶς τήν ἀντιμετώπισαν, κατεξοχήν ἢ ἀπόλυτα, σάν γλώσσα, σάν στιχουργία, σάν λυρική ἔκφραση, σάν θέμα καί σάν ἰδεολογία.¹

Νά θυμίσω μέ δύο λόγια τόν ἐποχιακό χαρακτήρα αὐτῶν τῶν δεδομένων. Γλωσσικό πρότυπο τῆς ἐποχῆς, στόν τομέα τῆς λογοτεχνίας, ἦταν ἡ δημοτική πού χρησιμοποιήθηκε μετά τό *Ταξίδι μου* τοῦ Ψυχάρη. Παράλληλα, στή στιχουργία ἐφαρμόζονταν οἱ κανόνες τῆς παραδοσιακῆς μετρικῆς καί μέ ξεχωριστό ζῆλο ἢ ὁμοιοκαταληξία. Ἡ μουσικότητα τοῦ λόγου ἔπειτα κι ἡ χρήση ἢ κατάχρηση τοῦ ἐπίθετου θεωροῦνταν βασικά συστα-

1. Συνοπτικά στοιχεῖα γιά τό ζήτημα αὐτό στή μελέτη τοῦ Μ.Χ. Γεωργίου (Παναγιώτης Μουλλάς), «Ὁ Καβάφης καί ἡ ἄρνηση», *Ἐπιθεώρηση Τέχνης* (ἀφιέρωμα στόν Καβάφη), τεύχος 108, Δεκέμβριος 1963, σελ. 652.

τικά τῆς ποίησης πού ταυτιζόταν, σύμφωνα μέ τήν κατεστημένη αντίληψη, μέ τή λυρική ποίηση. Ἐξάλλου, ἀναφορικά μέ τά θέματα, ἡ νέα Ἀθηναϊκή Σχολή εἶχε ἐπιβάλει σάν κανόνα τήν ἐξωαστική φύση, τήν ἐτεροφυλοφιλική ἀγάπη, τά ἦθη καί ἔθιμα τοῦ λαοῦ καί τά ἐθνικά ἰδεώδη. Ἡ κυρίαρχη τέλος ἰδεολογία ἦταν ἡ χριστιανική ἠθική σέ σύμπνοια μέ τή Μεγάλη Ἰδέα, ἐνῶ μόλις ἄρχιζαν νά συζητιοῦνται οἱ σοσιαλιστικές ἰδέες.

Φυσικά αὐτά τά δεδομένα δέν ἦταν ἀπαραίτητο νά ὑπάρχουν ὅλα μαζί καί νά ἐνεργοῦν ὡς ἀνεξέλεγκτη αὐθεντία στό κάθε ἄτομο. Ἄρκοῦσαν ἓνα ἢ δύο γιά νά προκύπτει τό ἴδιο ἀποτέλεσμα. Ἄς τά ὑποθέσουμε ὡστόσο ὅλα μαζί νά παίζουν ρόλο ὑπεργῶ σέ ὀρισμένο ἄτομο. Ὅταν τό ἄτομο αὐτό θά πρωτοδιάβαζε Καβάφη ποιές ἀντιστοιχίες τοῦ δικοῦ του «ποιητικοῦ πιστεύω» θά γύρευε νά ἐντοπίσει; Θά γύρευε προφανῶς τίς γλωσσικές, τίς στιχουργικές, τίς λυρικές, τίς θεματικές καί τίς ἰδεολογικές. Καί τί θά ἔβρισκε; Θά ἔβρισκε, τίς ὁμόλογες καβαφικές, ἀπό διαφορετικές ὡς ἀντίθετες. Γλῶσσα ἰδιωματική, μικτή. Στιχουργία ἐλεύθερη μέχρι πεζολογική. Λόγο δραματικό μέ ἀραιή χρήση τοῦ ἐπίθετου. Θέματα ἀστικά, ἱστορικά, ὁμοφυλοφιλικά. Καί ἰδεολογία: περισσότερο ἓναν αἰσθητισμό, χωρίς κανένα ὀρατό πιστεύω σέ κάποιον κοινό «ἱερό» σκοπό. Τό ἀποτέλεσμα μιᾶς τέτοιας συνάντησης καί νά μήν ἦταν γνωστό εὐκολα θά μπορούσε νά τό υποθέσει ὁ καθένας: πλήρης ἄρνηση τοῦ καβαφικοῦ ἔρχου συλλήβδην.

Πάντως εἶναι καλό πού, ὅσοι ἀμφισβήτησαν δημόσια τήν ἀξία τοῦ Καβάφη, μίλησαν ἀπροσημάτιστα ὥστε νά φαίνονται καθαρά ἡ ὀπτική γωνία ἀπό τήν ὁποία τόν πλησίασαν καί οἱ λόγοι γιά τούς ὁποίους τόν ἀπέρριψαν. Καί λέω «εἶναι καλό» ἐπειδή ἡ περίπτωσή τους εἶναι ἀπό μιᾶ ἄποψη ἐξαιρετικά ἀποκαλυπτική καί μαζί διδακτική. Ὅλοι ξέρομε πῶς οἱ ἐποχιακές ἀντιλήψεις εἶναι ἀντιλήψεις τοῦ συρμοῦ. Καί πῶς οἱ συρμοί εὐδοκίμοῦν σέ ὁμαδικό ἐπίπεδο καί μέ τήν προϋπόθεση ὅτι τά ἄτομα πού τούς υἰοθετοῦν δέν ἀσκοῦν ἔλεγχο στίς δοξασίες τους. Ἀπό τήν πλευρά αὐτή ἔχουμε τό περιθώριο νά ποῦμε πῶς οἱ ἄνθρωποι πού δέν ἀναγνώρισαν τόν Καβάφη ἦταν ἄνθρωποι ὀρισμένου συρμοῦ, ἄνθρωποι δηλαδή ἄκριτοι σχετικά μέ μιᾶ συγκεκριμένη πνευματική δραστηριότητα. Γιατί τό πλέγμα πού σχημάτιζαν οἱ δοσμένες ἐποχιακές ἀντιλήψεις ἀφοροῦσε μερικούς βοηθητικούς ἢ συνοδευτικούς παράγοντες τῆς ποιητικῆς πράξης καί ὄχι τήν ποιητική πράξη καθ'αυτή. Τό ἰδεολογικό στοιχεῖο λ.χ. εἶναι σαφῶς ἐξωαισθητικό δεδομένο. Ἐνῶ ἡ γλῶσσα, ἡ τεχνική καί τό θέμα ἔχουν συμβατικό χαρακτήρα καί συνεπῶς δέν ἀποτελοῦν συστατικά τοῦ μοναδικοῦ καί ἀνεπανάληπτου εἶναι τῆς ἐκάστοτε ποιητικῆς πράξης. Οὐσιαστικά δηλαδή οἱ ἄνθρωποι γιά τούς ὁποίους μιᾶ δέν ἀρνήθηκαν τήν καβαφική ποίηση ὡς ποίηση ἀλλά μερικά ἐξωαισθητικά καί παρααισθητικά στοιχεῖα τῆς. Κι αὐτό σημαίνει πῶς θά μπορούσαν κάλλιστα, ἂν ἡ ἐποχή τους εὐνοοῦσε μέ τόν ἓνα ἢ τόν ἄλλο τρόπο τῆ γλῶσσα, τῆ στιχουργία, κτλ. τοῦ Καβάφη, νά ἦταν θερμοί θιασῶτες του.

Ἄς ἔρθουμε τώρα στίς μέρες μας. Ὅπως εἶπα ἤδη στήν ἀρχή, σήμερα εἴμαστε ὅλοι καβαφολάτρες. Τό ἐποχιακό κλίμα εἶναι εὐνοϊκό γιά κάτι τέτοιο. Κι εἶναι εὐνοϊκό κυρίως γιά δύο λόγους. Πρῶτα γιατί κάποιιοι ἰδιοφυεῖς κριτικοί εἶδαν νωρίς τήν ἀξία τοῦ καβαφικοῦ ἔργου καί μίλησαν ἔτσι ὥστε νά ξεπεραστεῖ τό φράγμα τῶν ἐποχιακῶν ἀντιλήψεων πού προ-ἀνάφερα. Κι ἔπειτα γιατί ἡ ἀξία τοῦ Καβάφη ἔχει ἀναγνωριστεῖ διεθνῶς «καί τέτοια πράγματα θαμπώνουν» τούς νεοέλληνες. Τό νά λέει ὁμως κανεῖς πῶς εἶναι λάτρης ἐνός ποιητικοῦ ἔργου εἶναι πολύ εὐκολο. Τό δύσκολο εἶναι νά ξεκαθαρίσει καί νά πει γιά ποιά πράγματα ἀκριβῶς εἶναι λάτρης του. Τά τελευταῖα χρόνια ἡ βιβλιογραφία μας γύρω ἀπό τόν Καβάφη ἔχει πάρει ἀπροσδόκητες διαστάσεις. Τόσο πού, ἂν συνεχιστεῖ μέ τόν ἴδιο ρυθμό, εἶναι πιθανό ἡ πνευματική μας κίνηση ν' ἀποκτήσει σαφῶς καβαφολογικό χαρακτήρα. Βέβαια τό γεγονός, ὅτι ἐμεῖς «ὄλοι μαζί κινου-με, συρφετός» νά γράψουμε γιά τόν Καβάφη, δέν μπορεῖ νά θεωρηθεῖ ἀπό μόνο του ἀξιοκατάκριτο. Κάθε ἄλλο. Θά ἦταν ὁμως καλύτερα νά μήν ὑπῆρχε τόσο μονόφωνη παραδοχή τοῦ ποιητῆ ἀπό τόσο διαφορετικούς ἀνθρώπους. Διαφορετικούς σέ ἡλικία, ἰδιοσυγκρασία, παιδεία, κτλ. Κι ἀκόμη καλύτερα θά ἦταν ἂν στά κείμενα πού δημοσιεύονται δηλωνόταν, ἔστω καί μέ δύο λόγια, τί σχέση ἔχει ὅ,τι ἐξετάζουν μέ τήν ἴδια τήν ποιητική πράξη. Γιατί κοιτάζοντας τούς τίτλους τους κανεῖς σχηματίζει τήν ἐντύπωση ὅτι βρισκόμαστε μπροστά σέ μιά ἔξαρση παρακαβαφικῶν μελετῶν. Μελετῶν οἱ ὁποῖες εἰδολογικά συνεχίζουν καί προεκτείνουν, μέ σύγχρονη ἀντίληψη, τή δουλειά πού ἄφησαν στή μέση οἱ ἀρνητές τοῦ Καβάφη. Δυστυχῶς ἡ ἀνάγνωση τῶν ἴδιων τῶν κειμένων δέν ἀλλάζει τήν ἐντύπωση αὐτή. Πραγματικά βρισκόμαστε μπροστά σ' ἕνα ἐπιδημικό φαινόμενο ἐξονυχιστικῆς μελέτης διάφορων ἐξωαισθητικῶν καί παρααισθητικῶν παραγόντων πού σχετίζονται, πραγματικά ἢ ὑποθετικά, μέ τή συγκεκριμένη ποίηση. Τό ἀντίθετο συμβαίνει σπάνια.²

Τόν πρῶτο καιρό, ὅσο διάστημα ζοῦσε ὁ ποιητής περίπου, τά πράγματα ἦταν λιγότερο θολά ἀπό ὅ,τι εἶναι σήμερα. Τότε, ἀνεξάρτητα ἀπό τό τί ἀφομοίωσαν διαβάζοντας Καβάφη, εἶχαν τό θάρρος τῆς γνώμης τους. Σήμερα, κάτω ἀπό τήν ἐπιβλητική σκιά τοῦ ἀναγνωρισμένου ποιητῆ, τέτοιο θάρρος δέ φαίνεται νά φτουράει. Ἔτσι μπορεῖ νά πλανιέται στήν ἀτμόσφαιρα τό διαρκές ἐρώτημα: ποιοί ἀναγνωρίζουν σήμερα τήν ποίηση τοῦ Καβάφη; Βέβαια τήν ἀναγνωρίζουν οἱ ἐλάχιστοι ἐκεῖνοι πού μέσα στά γραφτά τους διακρίνονται τά σημάδια ἀπό τήν ἐπαφή τους μέ τό ἐσωτερικό τῆς ποιητικῆς καμίνου. Κι αὐτά τά σημάδια τυχαίνει νά διακρίνονται

2. Στά ἀφιερῶματα π.χ. πού ἔκαναν στόν Καβάφη, τό 1983, τά περιοδικά *Διαβάζω*, *Εὐθύνη*, *Ἡ Λέξη*, καί *Χάρτη*, μόνο τρία κείμενα (Φωκᾶς, Καρέλλη στή *Λέξη*, Ροζάνης στό *Χάρτη*) θέτουν ζήτημα ποιητικῆς μέθεξης, ἐνῶ ὅλα τ' ἄλλα (ἐξαιροῦνται ὅσοι ἀπάντησαν στήν «Ἐρευνα» τῆς *Λέξης* «Ποιό εἶναι τό πιό ἀδύνατο ποίημα τοῦ Καβάφη», κι ἀκόμη δύο πού τά κείμενά τους —Κακναβάτος στό *Χάρτη*, Καροῦζος στήν *Εὐθύνη*— εἶναι γραμμένα κατά τρόπο ἀκατανόητο) ἔχουν ἄλλους στόχους.

σέ γραφτά άτομων πού δέν προσηλώνονται στή γλώσσα, στήν τεχνική, στα θέματα, στίς ιδέες καί στήν προσωπική ζωή του ποιητή. Άλλά τότε ὁλος ὁ ἄλλος πληθυσμός πού ασχολεῖται μέ χειρόγραφα, σημειώσεις, θέματα, ιδέες, θεωρίες καί τέτοια δέν ἔχει οὐσιαστική ἐπαφή μέ τή συγκεκριμένη ποίηση; Σίγουρα δέν μπορεῖ κανένας νά πεῖ ὅτι δέν ἔχει τέτοια ἐπαφή, οὔτε ὅμως καί μπορεῖ νά βεβαιώσει ὅτι ἔχει. Πάντως δέν πιστεύω πώς θά ἴταν ἀβάσιμο νά ἔλεγε κανεῖς ὅτι, ἀναλογικά, τό ποσοστό τῶν ἀνθρώπων, πού δέν ἀναγνώρισαν τήν ἀξία του Καβάφη ὅσο ζοῦσε, δέν ἔχει λείπει ἔκτοτε καί συνεπῶς ἐξακολουθεῖ νά ὑπάρχει καί σήμερα ἀνάμεσά μας.

«ΗΛΕΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ»

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Ν.Ε.Λ.Ε. ΗΛΕΙΑΣ — ΕΚ ΠΑΡΑΔΡΟΜΗΣ

Κυκλοφοροῦν

1. Ντίνος Ψυχογιός

**ΠΕΡΙ ΓΟΗΤΕΙΩΝ
ΚΑΙ ΜΑΝΤΕΙΑΣ**

2. Φῶτος Πασχαλινός

**ΕΠΑΡΧΙΑΚΑ
ΚΑΙ ΑΛΛΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ**

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ

περιοδικό ἐκ παραδρομῆς

Λεχαινά, τηλ. 0623/22.282, 22.250

βιβλιοπωλεῖο παρουσία

Ἀθήνα, Σόλωνος 94, τηλ. 36.15.147